

เสน่ห์เฟินลูกผสม

ดร. จุฑาภรณ์ ชนะถาวร

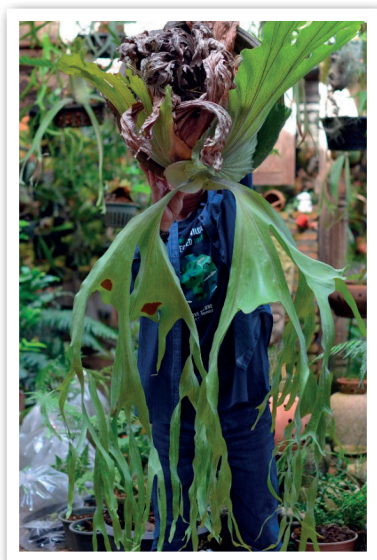
อาจารย์

วิทยาลัยพลังงานทดแทน มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เฟิน ไม้ประดับในร่มที่มีรูปร่างของใบที่โดดเด่นและความสวยงามของรูปทรง อีกทั้งเป็นพรรณไม้ที่สามารถเลี้ยงได้ไม่ยากนัก ทำให้หลาย ๆ คนหลงใหลและหาซื้อมาเพื่อประดับสวนหน้าบ้าน ร้านอาหาร หรือแม้กระทั่งร้านเครื่องดื่ม ด้วยรูปลักษณ์ที่เป็นเสน่ห์จึงทำให้เฟินเป็นพรรณไม้คู่สวนที่ได้รับความนิยมไม่แพ้ไม้ประดับชนิดอื่น สีเขียวและความอ่อนช้อยของรูปทรงของใบนอกจากเพื่อความสวยงามแล้ว ยังช่วยให้รู้สึกผ่อนคลายและสดชื่นได้อีกด้วย เฟินมีด้วยกันหลายสายพันธุ์แตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค แต่ความสวยงามและความโดดเด่นของเฟินไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่นี้ เนื่องจากว่าในปัจจุบันได้เกิดเฟินสายพันธุ์ใหม่ ๆ ที่ผสมจากสปอร์ของแต่ละสายพันธุ์ ทำให้ได้สายพันธุ์ใหม่ที่มีลักษณะเด่นของพ่อแม่พันธุ์ มีใบที่มีลักษณะที่แปลกแตกต่างไปจากเดิม หรือเรียกว่า “เฟินลูกผสม”

เฟิน = พืชชั้นต่ำที่ไม่มีดอก เป็นไม้ประดับที่มีรูปทรงที่เป็นเอกลักษณ์ตามแต่ละสกุล (genus) สำหรับผู้ที่ชื่นชอบเฟินหรือในวงการเฟินเรียกว่านักเล่นเฟิน ต่างหลงใหลให้ความสนใจเป็นอันดับต้นๆ คงหนีไม่พ้น เฟินสายพันธุ์ชายผ้าสีดำ เนื่องจากมีความสวยของฟอร์มใบที่เป็นเอกลักษณ์และสีสนที่เขียวสดใส อีกทั้งยังเลี้ยงได้ง่าย ชื่อเรียกอาจด้วยเนื่องมาจากลักษณะของใบชายที่ห้อยลงมาดูราวกับชายผ้าห่มหรือผ้าสไบของสตรี จึงเรียกเฟินสกุลนี้ว่าสกุลชายผ้าสีดำ หรือ *Platycterium* แต่ชื่อเรียกก็ขึ้นอยู่กับแต่ละพื้นที่ในประเทศไทยเองแต่ละภาคยังเรียกชื่อที่แตกต่างกัน ถ้าหากเป็นภาคอีสาน จะเรียกว่า “กระเช้าสีดำ” หรือ “สไบสีดำ” ส่วนทางภาคเหนือจะเรียกชื่อต่างออกไป เช่น “ห่อข้าวสีดำ” หรือ “หัวเฒ่ายาบา” เฟินเป็นพรรณไม้ที่ไร้ดอก มีการสืบพันธุ์โดยใช้สปอร์ เฟินชายผ้าสีดำสายพันธุ์แท้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติมีทั้งหมด 18 ชนิด (species) ซึ่งในประเทศไทยพบเพียง 4 ชนิด คือ เฟินหูช้างไทย (*Platycterium holttumii*) เฟินปีกผีเสื้อ (*P. wallichii*) เฟินสายม่าน (*P. coronarium*) และเฟินเขากวางตั้ง (*P. ridleyi*) โดยส่วนใหญ่เฟินชายผ้าสีดำมีการเพาะเลี้ยงกระจายไปในพื้นที่ต่างๆ เช่น แลบอเมริกาใต้ แอฟริกา ออสเตรเลีย และพื้นที่ทางแถบเอเชีย ซึ่งจะแบ่งเป็นกลุ่มที่แตกกอได้และไม่แตกกอ แต่ละชนิดมีสีเขียวอ่อนเข้มแตกต่างกันไปและลักษณะของใบชายและใบกาบก็มีรูปทรงที่แตกต่างเช่นเดียวกัน โดยทั่วไปแล้วใบกาบจะขึ้นเป็นทรงห่อหุ้มด้านบนออกดูลักษณะคล้ายแจกันดอกไม้ สามารถแตกออกมาได้เรื่อยๆ เป็นชั้นๆ มีหน้าที่สำหรับห่อหุ้มอาหาร ส่วนด้านหลังของใบนั้นเมื่อเจริญเติบโตไปซักระยะหนึ่งจะมีรากงอกขึ้นทางด้านหลังของใบกาบและรากก็จะเจริญขยายขนาดตามขนาดของใบกาบไปเรื่อยๆ จุดเด่นของใบกาบคือรูปทรงของใบทางด้านบนจะมีลักษณะที่คล้ายกับมงกุฎแต่รายละเอียดรูปทรงปลีกย่อยจะมีรูปทรงแบนขึ้นขึ้นอยู่กับสายพันธุ์ ถ้าหากผ่าใบกาบในแนวตั้งจะสังเกตเห็นใบกาบเรียงกันเป็นชั้นๆ ที่สวยงามคล้ายขนมชั้น ใบกาบจะมีเส้นใบบางสายพันธุ์มีรูปทรงเป็นร่างแหคล้ายแหจับปลาหรืออาจเป็นเส้นตรงยาว ส่วนใบที่ห้อยระย้าลงมาทางด้านล่างนั้นเรียกว่าใบชาย รูปทรงของใบชายสามารถใช้เป็นตัวบ่งบอกชนิดของเฟินชายผ้าสีดำได้ ใบชายมีหลายรูปทรง บางชนิดอาจมีลักษณะเป็นใบแคบเรียวยาว ใบแคบและสั้น ใบกว้างเป็นแผ่นใหญ่ ใบกว้างและมีแฉกฝอยเยอะ เป็นต้น ใบชายระย้าตรงลงมาเป็นแนวหรืออาจอตรงส่วนปลายก็ได้ ความแตกต่างของรูปทรงใบกาบและใบชายล้วนแล้วแต่เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นสวยงามที่ทำให้ผู้ชื่นชอบเฟินต่างหลงใหลและตกอยู่ในมนต์เสน่ห์ของเฟิน

ภาพที่ 1 *P. grande* จากฟิลิปปินส์

ภาพที่ 2 *P. wandae* จากปาปัวนิวกินี

P. grande เป็นเฟินสกุลชายผ้าสีดาที่นำเข้ามาจากประเทศฟิลิปปินส์ ใบกาบนั้นมีสีเขียวอ่อนมีลักษณะของใบที่สวยงามชูตั้งขึ้นด้านบน มีลักษณะโดดเด่นที่ปลายใบ เนื่องจากปลายใบจะแตกเป็นริ้วเป็นพวงงดงาม มีลักษณะคล้ายมงกุฏ เส้นกระดูกใบของใบกาบปูดโปนเห็นได้อย่างชัดเจนทำให้เฟินชนิดนี้เป็นตัวแทนเฟินที่ให้ความรู้สึกถึงความมีพลังงาน *P. wandae* เป็นเฟินชายผ้าสีดาอีกชนิดหนึ่งที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในบรรดาเฟินทุกๆ ชนิดที่เป็นชนิดหลัก ใบกาบมีสีเขียวเข้ม ส่วนของโคนใบที่ติดกับจุกตาจะแตกเป็นแฉกเล็กลักษณะเป็นฝอยๆ และ *P. superbum* ใบกาบมีสีเขียวอ่อนอมฟ้า ใบกาบมีลักษณะโดดเด่นสวยงามคล้ายมงกุฏเรียงกันอย่างเป็นระเบียบสวยงาม เฟินทั้งสามชนิด ดังที่กล่าวมานั้นมีใบชายที่มีลักษณะที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน รูปทรงที่แตกแฉกออกมาจะมีความพลิ้วสวยงามไปคนละแบบ จึงมักนิยมนำมาใช้เป็นพ่อแม่พันธุ์ในการสร้างสายพันธุ์ลูกผสม

ผู้เขียนได้มีโอกาสเข้าเยี่ยมชมโรงเพาะเฟินของ คุณธนระรัตน์ วดีศิริศักดิ์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้าน การปรับปรุงพันธุ์เฟินลูกผสมเพื่อเพาะเลี้ยงและจำหน่ายให้กับตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งทุกวันนี้เป็นที่รู้จักและให้คำปรึกษากับกลุ่มคนที่ชื่นชอบการเพาะเลี้ยงเฟินสกุลชายผ้าสีดา ผู้เขียนจึงได้นำภาพความงดงามของเฟินลูกผสมและความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเฟินลูกผสมใหม่ๆ มาถ่ายทอดให้แก่ผู้อ่านเพื่อเป็นความรู้ และอาจพัฒนาเป็นอาชีพได้ต่อไปในอนาคต การสร้างสายพันธุ์ใหม่ที่สวยงามและเป็นที่ต้องการของตลาดนั้น มีวิธีขั้นตอนที่ไม่ซับซ้อนมากนัก แต่อาศัยความชำนาญและการหมั่นเอาใจใส่ดูแลอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งในการผสมข้ามสายพันธุ์เพื่อให้ได้สายพันธุ์ใหม่ๆ นั้นเมื่อได้สายพันธุ์ใหม่ๆ ที่สวยงามตามต้องการแล้ว ก็จะนำสปอร์มาเพาะขยายพันธุ์ออกจำหน่ายต่อไป และนอกจากนี้ยังนำสปอร์อีกส่วนหนึ่งผสมข้ามกับลูกผสมตัวอื่นๆ เพื่อให้ได้สายพันธุ์ใหม่เกิดขึ้นมาได้อีกด้วย ขั้นตอนการขยายพันธุ์นั้นใช้วิธีการผสมจากสปอร์ของเฟินสายพันธุ์หลักที่มีลักษณะเด่น ซึ่งสปอร์ของเฟินจะพบได้ตรงบริเวณของใบชาย มีสีน้ำตาลเกาะกันเป็นกลุ่ม

ภาพที่ 3 กลุ่มอับสปอร์เฟิน (sorus)

สำหรับการเพาะเลี้ยงสปอร์นั้นจะใช้วัสดุเพาะที่เรียกว่า พีทมอส ทำการเพาะในถุงเพาะเลี้ยงเพื่อรักษา ระดับความชื้น และป้องกันการปนเปื้อนและผสมจากสปอร์ในส่วนที่เราไม่ต้องการ ประมาณ 3-4 สัปดาห์ สปอร์ จะเจริญเป็นแผ่นลักษณะเป็นพรหมสีเขียวพัฒนาไปสู่ระยะโปรทาลัสที่มีการแบ่งเพศ เมื่อถึงระยะหนึ่งจะทำการ คัดเลือกต้นอ่อนที่แข็งแรงย้ายลงวัสดุปลูกกาบมะพร้าวสับเพื่อเพาะเลี้ยงต่อไป ขั้นตอนการดูแลจะให้น้ำวันละครั้ง หรือขึ้นอยู่กับสภาพของอากาศ จากนั้นรอสังเกตการเปลี่ยนแปลงสรีระของใบ เส้นห่อของเฟินลูกผสมสายพันธุ์ใหม่ นอกจากจะได้ใบที่มีลักษณะที่แตกต่างไปจากเดิมแล้วนั้น ช่วงเวลาการรอคอยเพื่อจะรอดูผลผลิตจากการเพาะเลี้ยง ว่าต้นอ่อนที่ได้นั้นจะเจริญเติบโตขึ้นมา มีลักษณะของใบกาบและใบชายมีรูปทรงแบบไหนจัดว่าเป็นช่วงเวลา ที่น่าตื่นเต้นที่สุด เพราะบางครั้งผู้เพาะเลี้ยงเองก็มีโอกาสคาดการณ์รูปร่างหรือรูปทรงที่เกิดขึ้นได้ ทำได้แต่เพียงรอสังเกต ดูความเปลี่ยนแปลงทางสรีระเพื่อคัดเลือกลักษณะฟอร์มที่สวยงามและแปลกแตกต่างจากสายพันธุ์ที่เห็นอยู่ทั่วไป ในท้องตลาด แต่ส่วนใหญ่แล้วเฟินก็จะยังคงแสดงลักษณะเด่นของสายพันธุ์ของพ่อแม่และแม่ของมันเอง

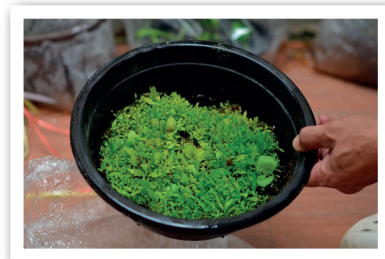
ภาพที่ 4 การคลุมถุงรักษาความชื้นเพื่อขยายพันธุ์เฟิน

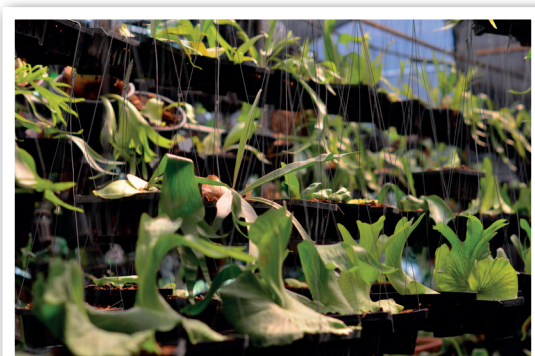
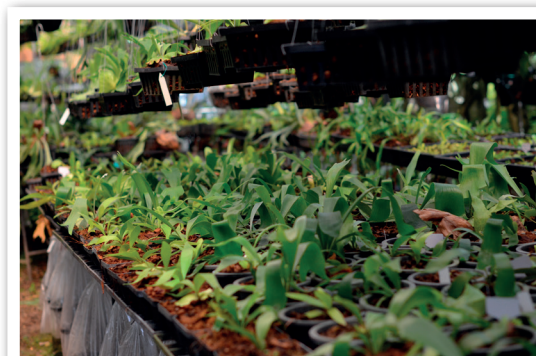
ภาพที่ 5 พีทมอส

ภาพที่ 6 สปอร์เริ่มงอก
มีลักษณะคล้ายพรมสีเขียว

ภาพที่ 7 ต้นอ่อนเฟิน

ภาพที่ 8 เฟินลูกผสมรอสังเกตการเปลี่ยนแปลงทางสัณฐานวิทยา (morphology)

ความสวยงามและโดดเด่นของเฟินลูกผสมนั้น ทำให้ผู้ที่ชื่นชอบเฟินหลงใหลมนต์เสน่ห์ของเฟิน มิใช่แต่เพียงมีใบที่สวยงามเท่านั้น แต่ความเขียวขจีดูแล้วสดชื่นสบายตาของเฟินก็เป็นอีกส่วนที่สำคัญที่ทำให้ผู้ที่ชื่นชอบเฟินนั้นหันมาสนใจและพยายามหามาครอบครองในพื้นที่สวนของตนเอง เฟินลูกผสมมีลักษณะเป็นรูปกล้วย เกิดจากการไค้มนเข้าหากันของใบกาบและสีเขียวอ่อนนวลตา เกิดจากการผสมของพ่อและแม่พันธุ์ของ *P.stemaria* จากเปรูและ *P.wandae* จากฟิลิปปินส์ การตั้งชื่อเฟินลูกผสมชนิดใหม่นั้น อาจจะตั้งชื่อใหม่โดยอิงจากชื่อพ่อและแม่พันธุ์หรืออาจจะตั้งชื่อใหม่ขึ้นมาจากลักษณะใหม่ที่แปลกตาซึ่งขึ้นอยู่กับผู้เพาะเลี้ยง การผสมของเฟินชนิด *P. grande* เฟินที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 3 และ *P. willinckii* ซึ่งเป็นเฟินชายผ้าสีดาชนิดแตกกอ ที่มีลักษณะใบรูปร่างคล้ายปีกผีเสื้อ จากลักษณะเด่นที่มีขนาดใหญ่ของพ่อหรือแม่พันธุ์ทำให้เฟินชนิดลูกผสมที่ได้มีขนาดใหญ่และแผ่ใบกาบได้สวยงามและใบชายมีลักษณะใบที่แคบห้อยระย้าลงมาเป็นแนวยาว ได้ตั้งชื่อขึ้นมาว่า ‘Maejo 80’ ซึ่งเป็นพันธุ์ลูกผสมที่เกิดขึ้นมาใหม่ และยังไม่ได้กำหนดชื่อวิทยาศาสตร์

ภาพที่ 9 เฟินรูปกล้วย (P.stemaria x P.wandae)

ภาพที่ 10 เฟินลูกผสม ‘Maejo 80’ (P. grande x P. willinckii)

เฟินลูกผสม ‘Supermaria’ พันธุ์ใหม่แห่งวงการเฟินลูกผสม ด้วยลักษณะของใบชายเรียวยาว พลิ้วระย้าลงมาตามแนวยาว ด้านโคนใบฐานกว้างและแตกออกเป็นแฉกตรงส่วนปลายของใบ ความเขียวสดของใบ เป็นที่น่าหลงใหลชวนมองยิ่งนัก เป็นลูกผสมที่เหล่าบรรดาผู้ชื่นชอบเฟินกำลังจับตามอง สายพันธุ์นี้เกิดจากการผสมของพันธุ์ *P. superbum* พันธุ์แท้จากออสเตรเลีย ด้วยลักษณะที่ใหญ่โตของใบและมงกุฎที่สวยงามของใบกาบที่มีปลายแฉกตื้น เมื่อผสมกับพันธุ์ *P.stemaria* ของเปรู ทำให้ยิ่งเพิ่มความโดดเด่นชวนน่าหลงใหลของใบชายให้ดูแปลกตาออกไป

‘Eleganto’ เป็นลูกผสมพันธุ์ใหม่ ที่ตั้งชื่อขึ้นมาโดยอิงจากชื่อของพ่อแม่พันธุ์ มีลักษณะเด่นตรงใบชายมีแผ่นใบกว้าง เส้นใบชัดเจนคล้ายกับ *P.elephantotis* แต่การแตกแฉกและเส้นกระดูกของใบกาบนั้นคล้ายชนิด *P.grande* และ ‘La Belle’ เป็นเฟินลูกผสมจากการผสมของพ่อแม่พันธุ์ *P. wandae* และ *P. stemaria* ทำให้ได้ลูกผสมชนิดที่มีใบกาบเพียงแคใบเดียวเท่านั้น ลักษณะของใบกาบแม่เป็นวงกว้างสวยโดดเด่นสะดุดตาโดยทั่วไปนั้น เมื่อใบของเฟินเจริญเติบโตเต็มที่หลังจากนั้นใบจะมีการเปลี่ยนสีเป็นสีน้ำตาลตรงส่วนของใบกาบ แต่จะมีใบกาบที่งอกขึ้นมาใหม่ทดแทนใบเก่าที่ร่วงเลยไปตามกาลเวลา

ภาพที่ 11 'Supermaria'
(*P. superbum* x *P. stemaria*)

ภาพที่ 12 'Eleganto'
(*P. elephantotis* x *P. grande*)

ภาพที่ 13 'La Belle' (*P. wandae* x *P. stemaria*)

ภาพที่ 14 สีน้าตาลของใบกาบ

เฟินลูกผสมชนิดใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นมานั้น สามารถเป็นพ่อแม่พันธุ์เพื่อพัฒนาและปรับปรุงสร้างเฟินชนิดใหม่ขึ้นมาได้อีกเรื่อยๆ เพื่อหาความแปลกใหม่ หารูปร่างและรูปทรงที่แปลกตา เพื่อตอบสนองผู้ที่หลงใหลเสน่ห์ความงดงามของเฟินและเพื่อสนองความต้องการของตลาด อีกทั้งการเพาะเลี้ยงเพื่อสร้างสายพันธุ์และสรรระใหม่ๆ ที่แปลกตานั้นยังเป็นความท้าทายให้กับผู้เพาะเลี้ยง รางวัลสำหรับนักปรับปรุงสายพันธุ์ที่ดีที่สุดก็คือการได้ชื่นชมความสวยงามที่ไม่เหมือนใครของเฟินสายพันธุ์ใหม่ เป็นเหมือนธรรมชาติบำบัดที่ดีที่สุดเลยก็ว่าได้

เอกสารอ้างอิง

จารุพันธ์ ทองแถม และ ปิยะเกษตร สุขสถาน (2550). FERNS. กรุงเทพฯ: สารคดี.

จารุพันธ์ ทองแถม (2542). **เฟิน ต้นตระกูลไม้ประดับ**. ฉบับปรับปรุงและเพิ่มเติม.

กรุงเทพฯ: บ้านและสวน.

จารุพันธ์ ทองแถม (2542). **เฟิน ต้นตระกูลไม้ประดับ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บ้านและสวน.

Vail, Roy. (1984). **Platycerium**. Arkansas: Mena.